

УДК 338.6

**ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ, СТРУКТУРИЗАЦІЇ
ТА ТИПОЛОГІЗАЦІЇ ІНТЕГРОВАНИХ КОРПОРАТИВНИХ
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ
В ПЕРЕХІДНІЙ ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ**

© Хом'як О.В., 2000

Львівська комерційна академія

Аналізуються деякі проблеми формування, структуризації та типологізації інтегрованих структур кооперативного бізнесу в перехідній економіці України.

Peculiar problems of formation, structure and typology of integrates structures of cooperative business in transitional economics of Ukraine.

Кризова ситуація, що склалася в Україні, свідчить, *по-перше*, про необхідність формування міжгалузевих (багатофункціональних) корпорацій типу фінансово-промислових або промислово-фінансових об'єднань, безпосередньо пов'язаних з процесами прискорення, раціоналізації і розвитку ринку, структурної перебудови економіки (формування раціональної її структури), стимулювання інвестиційної та інноваційної діяльності та НТП, підвищення керованості економіки, створення кооперації із виготовлення кінцевої продукції тощо. *По-друге*, в національній економіці і особливо в її провідних галузях економіки (передусім промисловості) є для цього сценарію організаційно-економічної реформи достатньо структурно-організаційних та економічних передумов. Зокрема, потенціал виробничо-територіальних комплексів, що приватизовані чи приватизуються як єдиний об'єкт; виробничий потенціал підприємств і організацій регіонів і обласних центрів; сформована інституційна структура промисловості, науки, аграрного сектора підприємств в ході приватизації і корпоратизації, в тому числі створення в ході приватизації і корпоратизації великих *акціонерних підприємств*; існування достатньої кількості комерційних банків тощо. *По-третьє*, основу української економіки завжди становили концентровані промислові і науково-виробничі комплекси з відповідними технологіями і кваліфікованими кадрами. *По-четверте*, чинна сьогодні в Україні фінансово-кредитна система, а саме її первинні ланки (банки, страхові та інвестиційні компанії, фонди профспілок тощо) для забезпечення виживання і нормального функціонування в ринкових конкурентних умовах за відносної фінансової стабільності, що характеризується відносно стабільними і контрольованими рівнями інфляції (цін) та курсу національної валюти, відчувають потребу, а то й вимагають інвестицій накопичених коштів власне у виробництво, реальні поточні та перспективні виробничі проекти, що принесуть стабільні прибутки, як найближчим часом, так і на перспективу (а не в оборудки типу фінансових і валютних спекуляцій в умовах гіперінфляції та обвальної девальвації). *По-п'яте*, держава зацікавлена у створенні таких об'єднань, завдяки яким вона отримує можливість індикативними методами забезпечити відповідні рівні динамічності, ефективності, збалансо-

ваності та керованості економіки в перехідний період, коли планово-директивні важелі управління господарством вже фактично не діють, а повноцінної ринкової інфраструктури (ринкових інститутів) ще не сформовано і ринкові регулятори діють не зовсім в бажаних напрямках. Отже, можна констатувати, що реформування організаційно-економічної структури економіки за сценарієм інтеграції і консолідації виробничих (промислових) та фінансових капіталів є природний, об'єктивний динамічний процес в умовах ринкової трансформації суспільства, це важливий чинник структурної перебудови вітчизняної економіки, засіб активної структурної політики. І все це вимагає активної державної позиції щодо формування і забезпечення адекватних умов функціонування цих особливих інтегрованих корпоративних систем, які виникають добровільно внаслідок специфічних форм кооперування підприємств різних галузей і видів діяльності.

Інтеграція є природним і закономірним процесом розвитку суспільного виробництва і зокрема його організаційно-економічної структури, який може відбуватись на різних засадах, за різними сценаріями, набувати різних організаційних форм і який (за своїм змістом, характером і через свої конкретні організаційно-економічні форми – інтегровані господарські структури) позитивно впливає чи то навіть забезпечує, ефективно вирішення широкого спектра мікроекономічних (за допомогою інтеграції забезпечується зниження витрат на виробничі, фінансові, торгові операції, на НДДКР, на утримання інформаційних, юридичних, науково-дослідних, збутових, постачальних підрозділів, підприємств і установ, а відтак досягається підвищення ефективності господарської діяльності) і макроекономічних (стабілізація виробництва, поліпшення інвестиційного клімату, фінансова стабілізація, сприяння структурним зрушенням, прискорення НТП, забезпечення керованості національної економіки) проблем. Таким чином, інтеграція може бути широко застосована й ефективно використана в перехідних економіках, зокрема в Україні, як інституційний інструмент і організаційно-економічний засіб протидії спаду виробництва, формування раціональної структури економіки, активізації інвестиційної та інноваційної діяльності, реалізації досягнень НТП у виробництві, забезпечення здійснення важливих цільових і продуктових програм тощо, тобто – забезпечення нормального обігу суспільного капіталу. А загалом під інтегрованими корпоративними організаційно-економічними структурами, які спроможні посприяти вирішенню цих проблем, ми розуміємо різноманітні організаційно-господарські форми об'єднання різних типів підприємств, фірм, установ і організацій на основі налагодження між ними відносин економічної і фінансової кооперації і взаємозалежності, розподілу праці і її координації, з метою технологічної та економічної інтеграції для скоординованої господарської діяльності і реалізації інвестиційних та інших проектів і цільових програм, спрямованих на підвищення ефективності виробництва, розширення ринків збуту, на підвищення конкурентоспроможності тощо. А організаційні форми їх існування та шляхи створення можуть ґрунтуватись як на системі взаємного, перехресного володіння акціями, так і на засадах формування холдингової компанії, консорціуму, ФПП тощо. Склад і структура кожного такого об'єднання завжди визначається залежно від стану виробництва і ринку, рівнів розвитку коопераційних зв'язків, фінансових можливостей і потреб суб'єктів інтеграційного процесу, проблем, які належить вирішувати тощо. Ми вважаємо за доцільне виділити три рівні інтеграції організаційно-економічних структур (структур ведення бізнесу) національної економіки (рис.1):

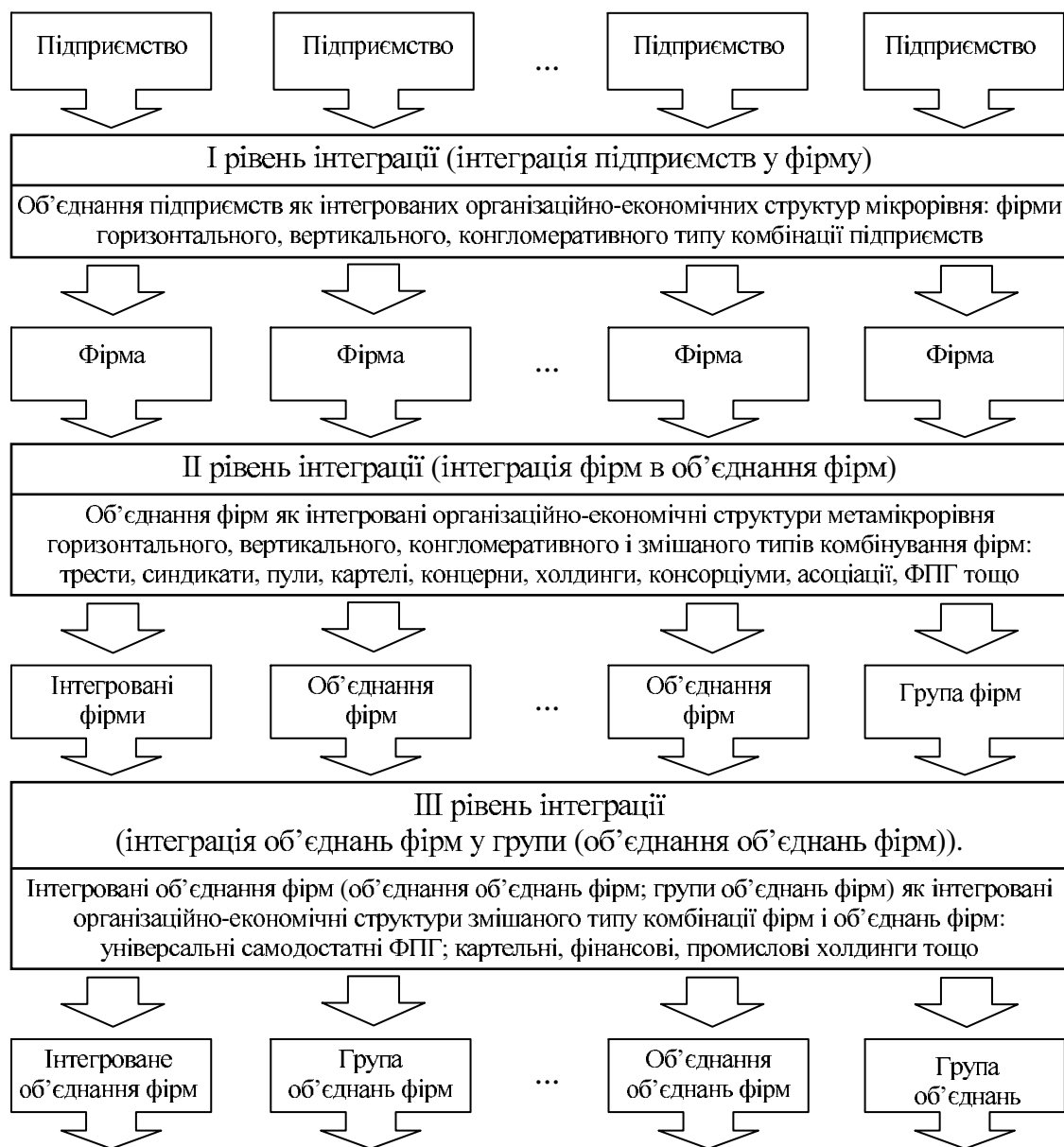

Рис.1. Рівні, типи, об'єднання (інтеграції) і форми інтегрованих організаційно-економічних структур національної економіки

1) рівень об'єднання підприємств у фірми (горизонтального, вертикального і конгломеративного типу);

2) рівень інтеграції фірм в об'єднання фірм (інтегровані організаційно-економічні структури метамікрорівня агрегації) горизонтального, вертикального, конгломеративного і змішаного типів у формі картелів, трестів, синдикатів, концернів, холдингів, асоціацій, консорціумів, ФПП, фінансово-торгово-промислових груп, науково-технологічних (промислових) парків тощо;

3) рівень інтеграції об'єднань фірм в об'єднання (групи, холдинги) об'єднань фірм – складні багаторівневі пірамідальні ієрархічні структури типу «сюданів» – японського варіанта ФПП, до яких входять: промислові об'єднання (об'єднання промислових фірм);

фінансово-кредитна установа – великий банк (об'єднання банків – філіалів і дочірніх, інвестиційні і страхові компанії, траст-банків тощо); універсальна торгова компанія (об'єднання торгових фірм) змішаного типу комбінації, конфігурації (вертикальної, горизонтальної і конгломеративної) цих фірм (і установ, фінансово-кредитних) і об'єднання фірм (установ).

Якщо розглядати процес організаційно-економічної інтеграції та формування ІСКБ з позицій об'єднання капіталів (індивідуальних і групових), то в цьому випадку можна запропонувати таку еволюційно-рівневу модель (схему) перебігу інтеграційного процесу (рис.2.):

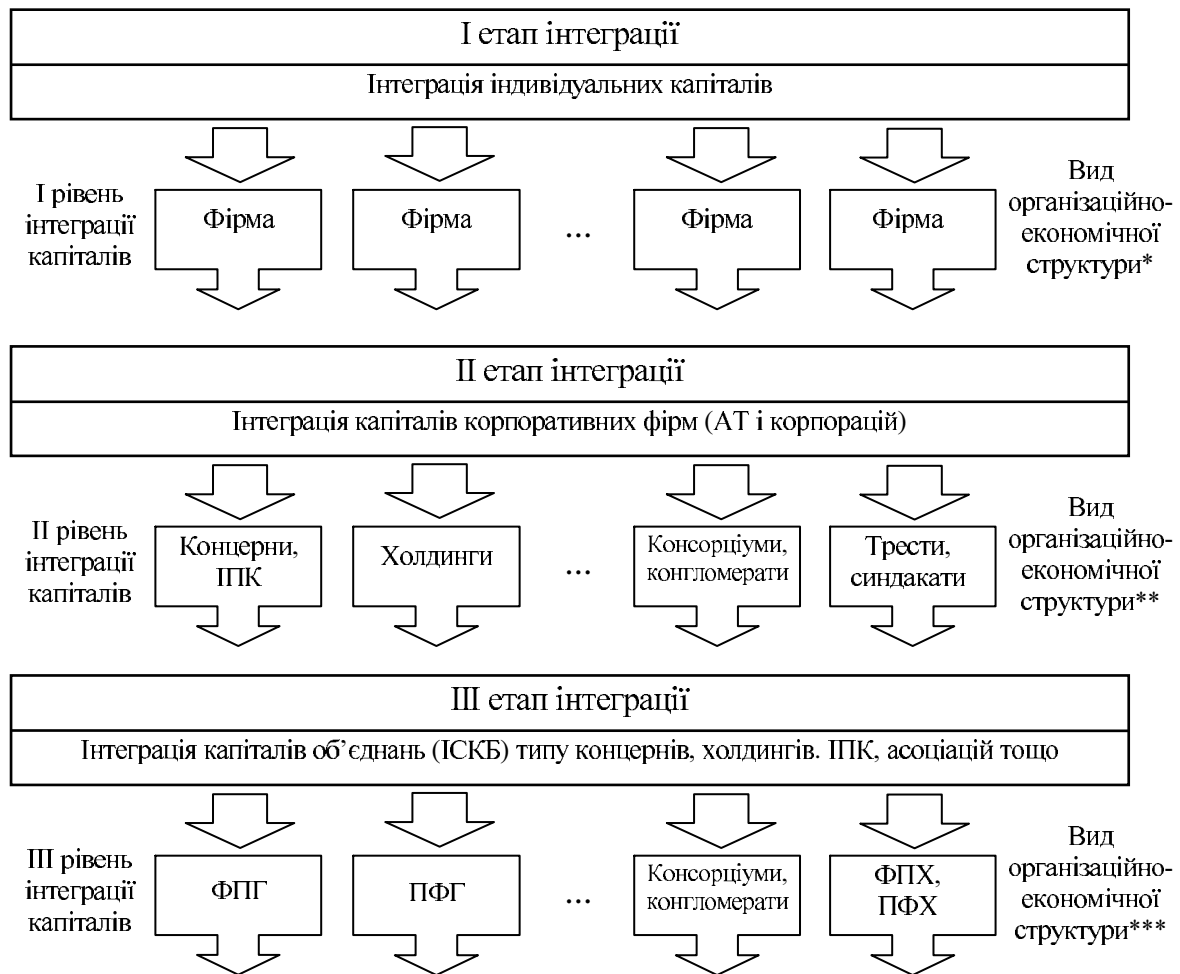

Рис.2. Етапи та рівні інтеграції капіталів та організаційно-економічні форми (структури) її реалізації (втілення):
 * форма інтеграції: акціонерне товариство (АТ), корпорація (К);
 ** форма інтеграції: об'єднання типу концерн, холдинг, інтегровані промислові компанії (ППК), конгломерати, консорціуми тощо;
 *** форма інтеграції: ФПГ, ФПХ, ПФГ, ПФХ, консорціуми, асоціації тощо

1) на першому етапі (рівні) інтегруються індивідуальні капітали і створюються компанії на капітал простих акціонерних товариств (АТ) і корпорацій;

2) на другому етапі (рівні) інтегруються капітали простих корпорацій (АТ) і створюються (формується) класичні концерни, холдинги, трести, синдикати, конгломе-

рати, багатогалузеві концерни, консорціуми, інтегровані промислові компанії тощо, тобто ІСКБ різних форм організацій та типів (функціональної) агрегації корпоративних структур бізнесу першого рівня інтеграції (простих корпорацій і АТ);

3) на третьому етапі (рівні) інтегруються капітали ІСКБ другого рівня інтеграції капіталів (концернів, холдингів, ІПК тощо) і створюються (формується) інтегровані структури вищих, слабодетермінованих, демократичних форм організації корпоративного бізнесу типу ФПГ, ФПХ, ПФГ, ПФХ, консорціумів тощо.

Економічна практика реалізує, а теорія описує різноманітні організаційні форми об'єднання підприємств і здійснення скоординованої, спільної господарської діяльності, які забезпечують поєднання інтересів і максимізацію прибутків при освоєнні діючих і формуванні нових ринків, при реалізації суспільно значущих проектів і програм тощо: асоціації, картелі, синдикати, пули, трести, концерни, консорціуми, холдинги, фінансово-промислові групи.

З розвитком ринкових економічних систем конкуренція породжувала різноманітні форми об'єднання підприємств для захоплення ринків сировини і збуту, отримання кредитних ресурсів, підвищення ефективності господарської діяльності тощо. Об'єднання підприємств дозволяло отримувати додаткові конкурентні переваги й використовувати позитивні сторони інтегрованих господарських систем, забезпечувало поєднання їх інтересів й зменшення втрат від конкуренції, а відтак максимізацію прибутків. Отже, виникнення, функціонування і розвиток тих чи інших організаційно-економічних форм взаємодії між підприємствами різних галузей і функціональних систем ринкової економіки було і є нічим іншим, як результатом об'єктивного процесу розвитку конкуренції і шляхом підвищення ефективності ринкової системи. Причому породження конкуренцією об'єднань підприємств (інтеграція підприємств), хоча і є процесом об'єктивним, але таким, що має свої особливості на різних етапах еволюції ринкових економічних систем, які проявляються різними способами і шляхами, в різних формах здійснення інтеграції.

Основним принципом, який лежав і лежить в основі виникнення та еволюції інтегрованих організаційно-економічних систем господарської діяльності було і є: забезпечення поєднання інтересів та максимізація прибутків усіх учасників об'єднань при реалізації важливих, суспільно необхідних продуктових, інвестиційних, інноваційних, науково-технологічних та інших проектів і програм. Бо саме здійснення проектів, програм, на які існує гострий незадоволений суспільний (як індивідуальний, так і консолідований, тобто власне суспільний) попит і є тим рушієм, спонукальним фактором, що зумовлює і дає можливість максимізувати прибутки від господарської діяльності (за умов жорсткої антитрестівської, антимонопольної державної економічної політики, спрямованої на недопущення монополізації окремих ринків, окремих галузей одним або групою промислових підприємств, що створюються на основі горизонтальної інтеграції). Водночас воно є і таким фактором, який вимагає поєднання інтересів та об'єднання зусиль і капіталів окремих підприємств, установ і організацій у певних інтегрованих організаційно-економічних формах господарської діяльності. Найбезпосередніше з інтеграцією підприємств і капіталів пов'язаний процес виникнення і розвитку корпоративної форми організації господарської діяльності і реалізації власності. Саме корпоративна форма організації господарської діяльності зумовлює виник-

нення і розвиток сучасних нових найефективніших організаційно-господарських форм взаємодії між підприємствами, установами та організаціями різних галузей і секторів економіки, зокрема таких, як фінансово-промислові компанії, об'єднання, холдинги, групи.

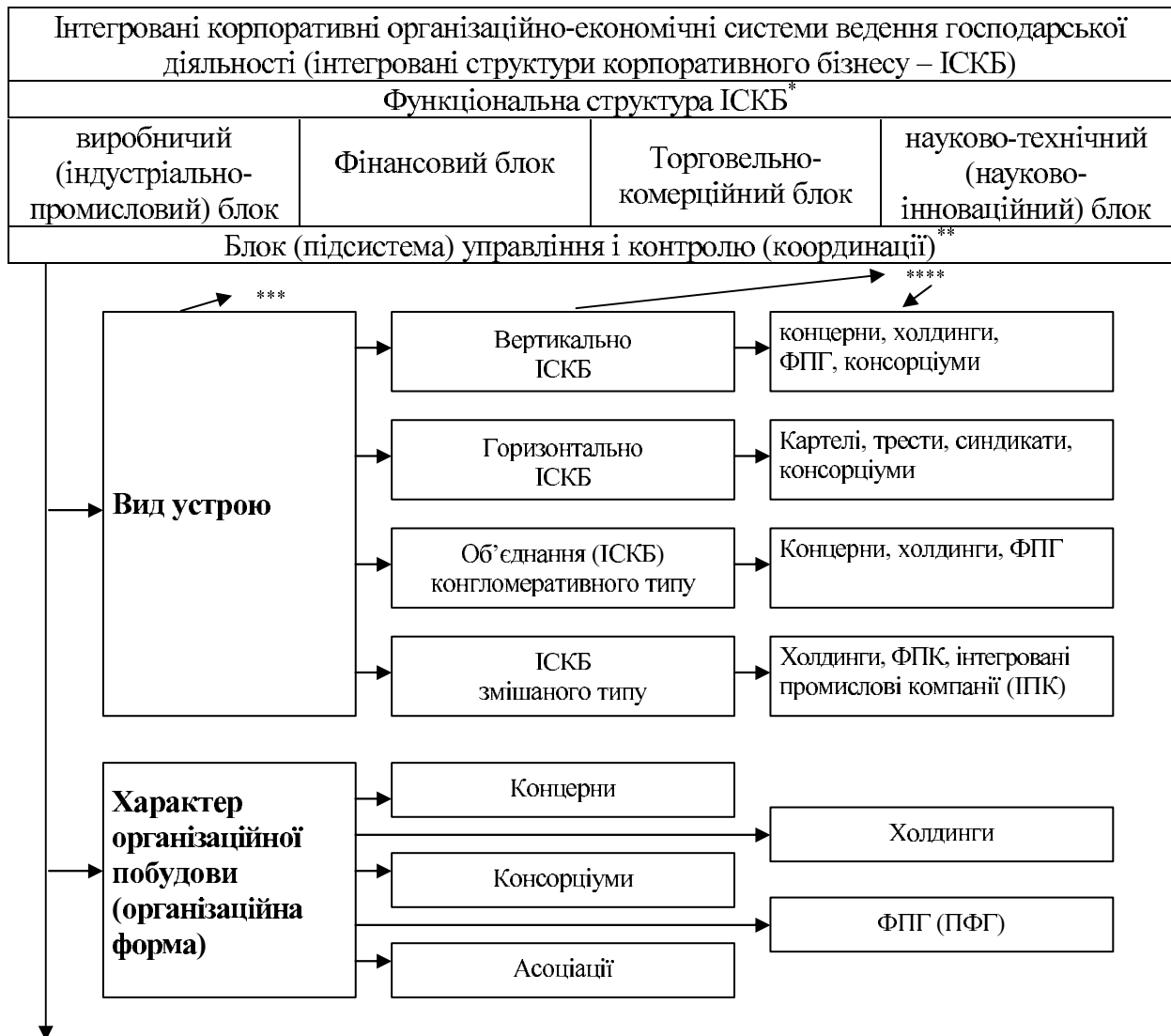
У всіх випадках створення високоінтегрованих організаційно-економічних структур бізнесу так чи інакше пов'язане з корпоративними формою власності і принципами організації господарської діяльності та управління нею, й зводиться, зрештою, або до перехресного володіння акціями фірм, що утворюють об'єднання, або до встановлення фінансового контролю з боку фінансової установи над фірмами, контрольні пакети акцій яких потрапляють їй в руки тим чи іншим шляхом, або до створення холдингових компаній, в яких головна фірма управляє дочірніми, відносно самостійними фірмами, зберігаючи за собою контрольні пакети їх акцій. Формуватись високоінтегровані корпоративні організаційно-економічні структури можуть на різних засадах: на основі встановлення тісних виробничо-коопераційних, господарсько-економічних і фінансових зв'язків фірм одного або декількох технологічно взаємопов'язаних чи суміжних виробництв; без участі чи за безпосередньою участю фінансово-кредитних установ; на основі об'єднання зусиль і ресурсів для реалізації великих інвестиційних проєктів або цільових чи продуктових програм; на базі фінансово-кредитної структури; на регіональній основі тощо.

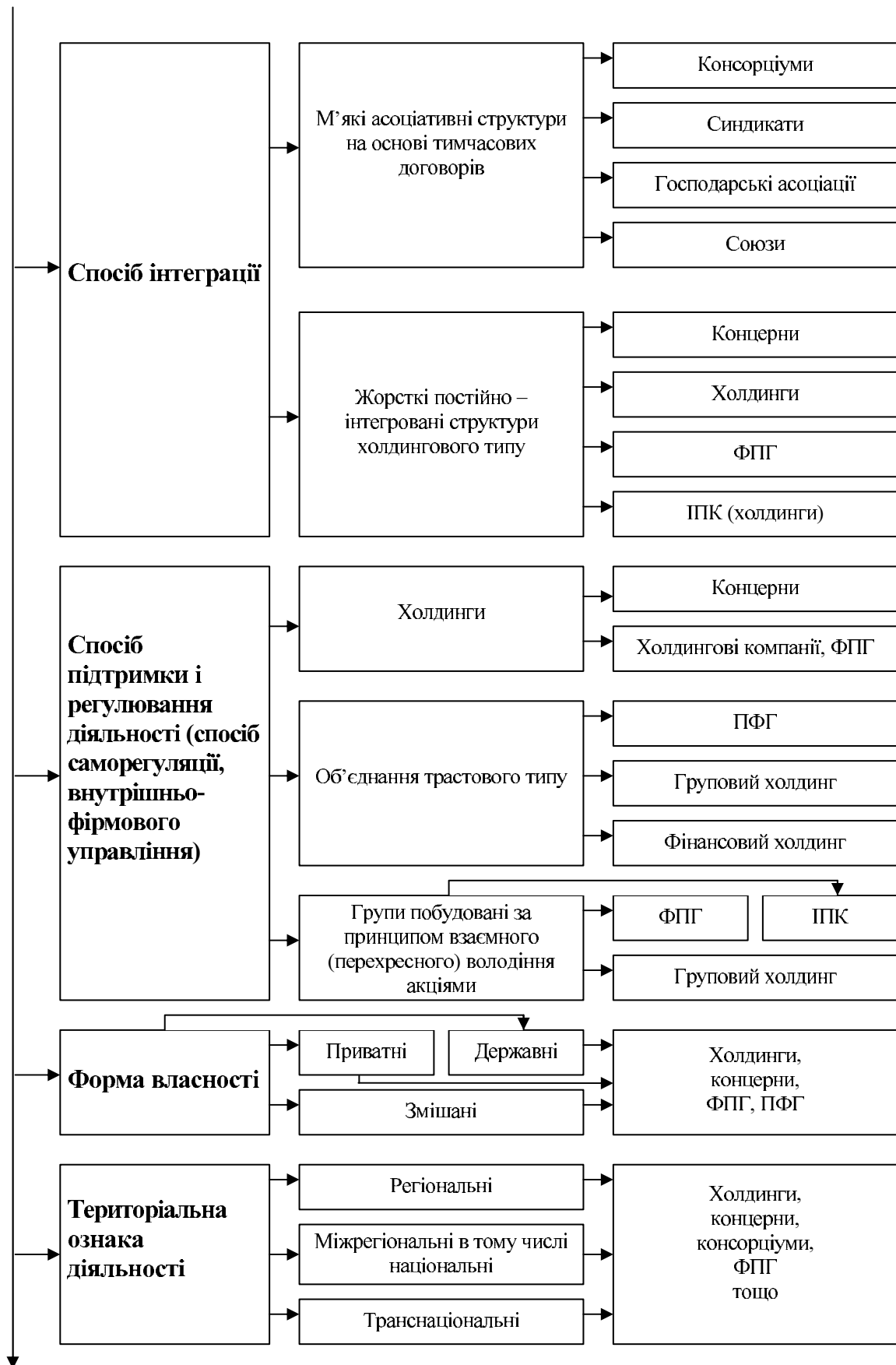
Інтеграція індустріальних, торгових підприємств, фінансових та інших установ, як показує практика, може відбуватись різними способами і не має якихось усталених рецептів, форм (можливий розвиток як старих, так і виникнення нових форм інтеграції), що визначається лише рівнями концентрації і централізації промислового, торгового і банківського капіталів та специфікою економічної політики держави. Отже, відмінності в економічному розвитку країн, специфіка структури виробництва, рівень концентрації і централізації капіталу, рівні розвитку кооперації і диверсифікації виробництва, пріоритети державної економічної політики і, зокрема, в напрямі організаційно-економічної реформи тощо визначають конкретні способи створення та організації, діяльності та перспективи розвитку інтегрованих господарських структур. Інтегровані організаційно-економічні структури можуть утворюватись за різними сценаріями, на основі різноманітних форм фінансово-економічних зв'язків:

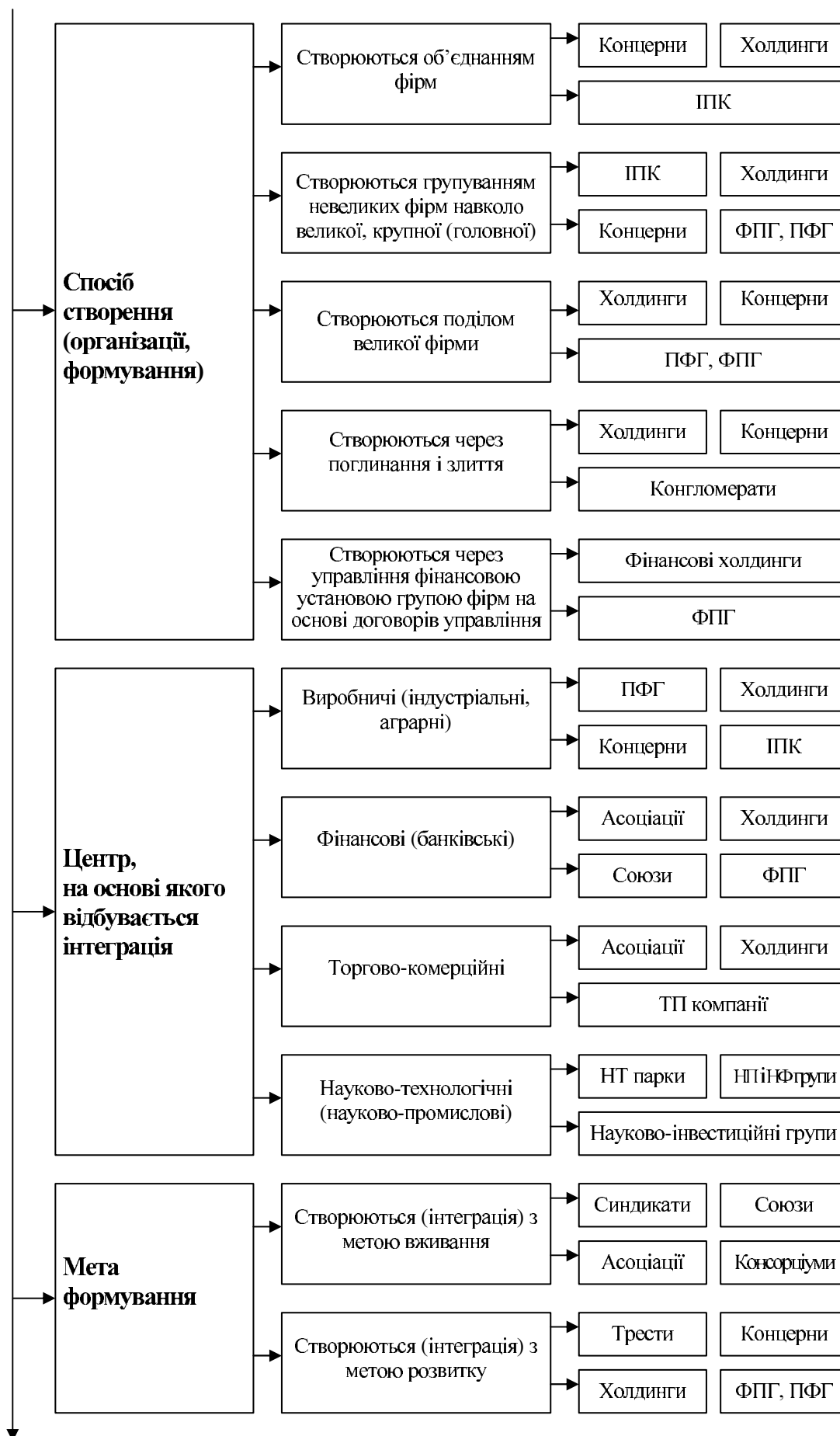
- 1) об'єднанням фірм (переважно великих) на засадах перехресного володіння акціями;
- 2) групуванням фірм (малих і середніх), так званих фірм-субпідрядників, навколо великої фірми, з якою вони перебувають у контрактових і майнових взаємовідносинах, взаємозалежностях, що, в кінцевому підсумку, знаходить своє втілення в придбанні контрольних пакетів акцій фірм-субпідрядників головною компанією;
- 3) злиттям або поглинанням однією фірмою інших, коли одна компанія заволодіває контрольними пакетами акцій інших, з якими відбувається злиття чи які поглинаються;
- 4) поділом великої компанії на декілька або відгалуженням від неї декількох відносно самостійних компаній, але зі збереженням контрольних пакетів акцій цих відгалужених фірм за материнською, головною фірмою. Тут створюється об'єднання холдингового типу, де гнучкість при здійсненні господарської діяльності співвідноситься з централізованою системою управління і фінансового контролю;
- 5) об'єднанням банками або іншими фінансовими установами (інвестиційними компаніями, довірчими фондами) тощо фірм, контрольний пакет акцій яких перебуває у цих

установах або у власності, або в довірчому управлінні, або переданий їм під заставу за наданий кредит тощо. Це дозволяє банкам, трастам, інвестиційним компаніям здійснювати фінансовий контроль над підприємствами, координувати, спрямовувати їх роботу в межах певної інтегрованої структури (наприклад, ФПГ, фінансово-промислового холдингу), діяльність якої націлюється на досягнення певних кінцевих результатів, реалізацію конкретних інвестиційних проектів, цільових чи продуктових програм, а відтак максимізацію обсягів виробництва і реалізації продукції та надання послуг і, таким чином, прибутків як безпосередніх учасників об'єднання (фірм, підприємств), так і його ініціатора та організатора – фінансової установи.

Високоінтегровані фінансово-промислові (виробничі) компанії за конфігурацією (організаційною формою) можуть бути побудовані за принципом концерну, конгломерату, холдингу тощо, але в будь-якому випадку їх ідентифікаційною ознакою є обов'язкова наявність у структурі виробничих (промислових) підприємств, банків (або інших фінансових установ), головної (центральної) компанії. Конкретна структура високоінтегрованих багатофункціональних (індустріально-фінансово-науково-торгових) систем залежить від принципу, за яким

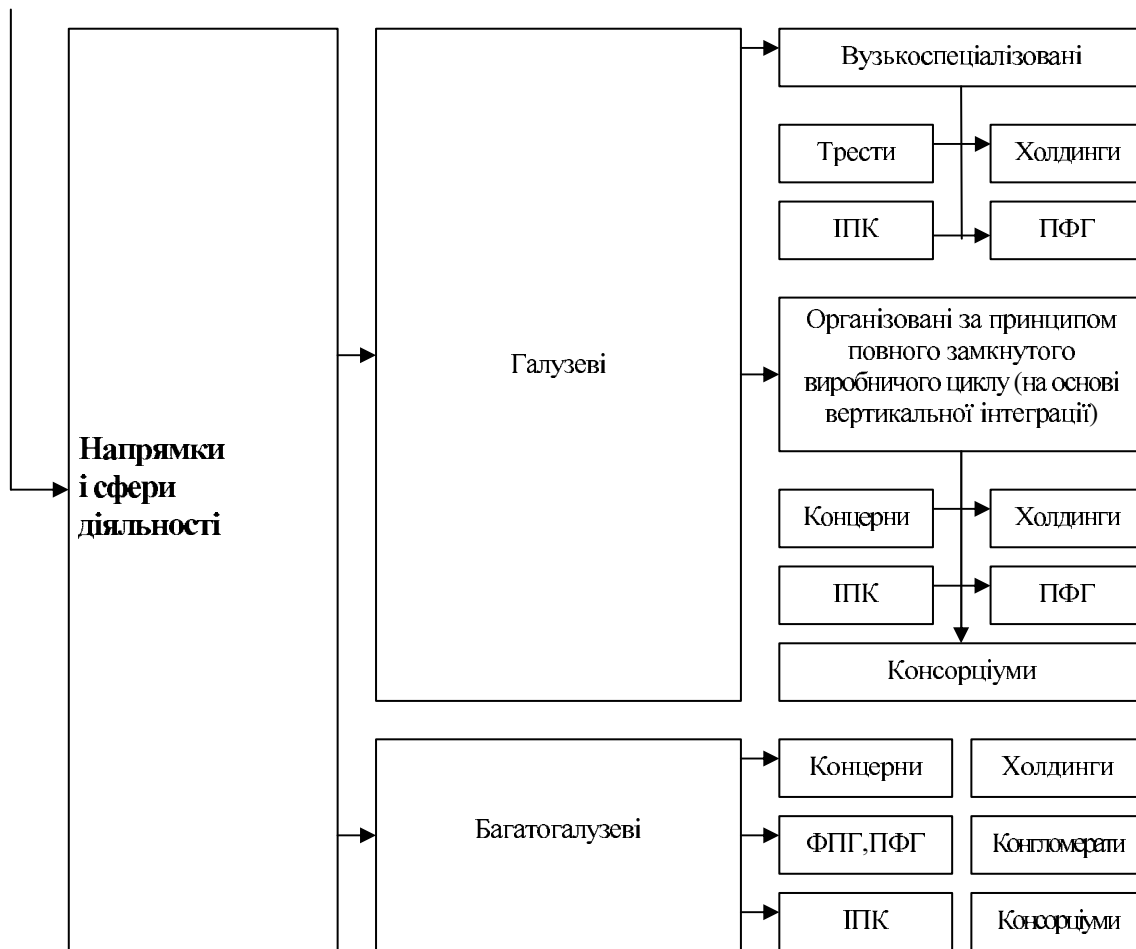

Рис.3. Функціональна структура, типи (типологія) і конкретні види інтегрованих структур корпоративного бізнесу – ІСКБ:

- * у структурі конкретної форми ІСКБ можуть бути присутні організаційно-економічні структури ведення господарської діяльності (бізнесу) мікрорівня (підприємства, установи, організації тощо) або всіх, або деяких, або одного функціонального типу (виду) функціональних підрозділів (блоків, підсистем) економічної системи;
- ** роль головної компанії ІСКБ може виконувати окремий блок (а саме конкретна організаційно-економічна форма – фірма, підприємство певного функціонального блоку) або створюватись спеціальна холдингова компанія, або мати місце (при перехресному, взаємному володінні акціями) так званий груповий холдинг без інституалізації холдингової компанії (головної компанії);
- *** класифікаційні ознаки типологізації;
- **** типи і конкретні види ІСКБ

вони побудовані. Загалом же можна виділити такі основні їх підсистеми (блоки, підрозділи): виробничий (промисловий, індустріальний) блок; фінансовий блок; науково-технічний блок; торгово-комерційний підрозділ; підсистема управління і контролю (координації) (рис.3.).

Усі інтегровані корпоративні організаційно-економічні структури (форми ведення господарської діяльності) можна оцінити, а отже, класифікувати на підставі різних принципів і підходів до формування, організаційної побудови і підтримки діяльності та саморегуляції цих структур, різного характеру, а відтак різних форм організаційного устрою

фінансово-економічних зв'язків суб'єктів ринкової економічної системи: компаній, фірм, підприємств, установ і організацій. Серед основних класифікаційних ознак критеріями типологізації інтегрованих корпоративних організаційно-господарських мікроекономічних систем можна вважати: вид устрою; характер організаційної побудови (організаційна форма); спосіб інтеграції; спосіб підтримки і регулювання діяльності (спосіб саморегуляції, внутріфірмового управління); форма власності; територіальна ознака діяльності; спосіб створення (організації, формування); центр, на основі якого чи навколо якого відбувається формування (інтеграція); мета формування (інтеграції); напрями і сфери діяльності; режими (ініціатива, умови) формування (рис.3.).

1. Абалкин Л.И. Курс переходной экономики. М., 1997. 2. Башнянин Г.И., Бойчук І.В., Дубовий Б.В., Роміх А.В. Виробничі системи в перехідних економіках. Л., 1999. 3. Погосов И.А. Финансово-промышленные группы. М.1997. 4. Чухно А.А. Перехід до ринкової економіки. К., 1993.

УДК 658

ІНФОРМАЦІЙНІ ПОТОКИ В ЛОГІСТИЧНИХ СИСТЕМАХ

© Чернописька Н.В., 2000

ДУ «Львівська політехніка»

Показано вплив інформаційних технологій на розвиток логістики та розглянуто особливості побудови логістичних інформаційних систем на виробництві.

The influence of information technique on the development logistic and aspects of create information logistics systems are considered at this article.

Основною характеристикою організацій всіх типів, які діють у змінному ринковому середовищі, є швидкі зміни умов їх існування. Тому організаціям необхідно мати такі механізми управління, які б дозволили адаптуватися до ринкових умов і вижити у конкурентній боротьбі. Еволюція логістики за кордоном показує, що вона є одним із важливих стратегічних інструментів в конкурентній боротьбі для багатьох організацій бізнесу, і ті фірми, які використовували концепцію інтегрованої логістики, переважно, зміцнили свої позиції на ринку. Унікальність логістики полягає в інтеграції різних сфер діяльності (постачання, виробництва, збуту, транспорту, інформації тощо) в єдине ціле з мінімальними загальними витратами.

Для вирішення завдань логістики необхідне широке застосування електронної обробки даних, стандартизація матеріально-технічних зв'язків, нові технології, які ведуть до автоматизації операцій, тому можна стверджувати, що розвиток логістики визначається бурхливим розвитком і впровадженням у всі сфери бізнесу інформаційних технологій. Малогабаритні та відносно дешеві персональні комп'ютери (ПК) стають